

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Fazakas József.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, BANYAI ÁRPÁD, PORTSÁK GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
SÓLYOM JÁNOS ÉS ZAJZON PÉNES.

Megjelenik — július és augusztus havát kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal. — Előfizetési ára: egész évre 3 frt., félévre 1 frt 50 kr. — Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíthatnak. — Kéziratok nem adatnak vissza.

E közlöny beltartalmát illető közlemények a szerkesztőhöz (Fapiac-tér 6-ik szám.), az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — NAGY KÁLMÁN, községi iskolai igazgató, egyleti pézartárnok czimén — a kiadó hivatalba (Feleki út 1. sz. a.) küldendők.

Az összefüggő gondolkodás műveléséről a népiskolában.

(Vége.)

Mi a célja az összefüggő gondolkodás művelésének? Felelet: az, hogy a gyermek helyesen tudjon következtetni, az okokból okozatokat s az okozatokból okokat leszármaztatni; hogy saját gondolatait értelmesen tudja másokkal akár szóval, akár írásban közölni s viszont a mások összefüggő gondolatainak megértésére is képes legyen.

Következtetni, okoskodni már a kis gyermek is hajlandó, de eleinte ez az egész lélektani tünemény ő nála teljesen összevág a képzetársulás különböző formáival. A kisednél a képzetek társulásának menete pótolja az ok és okozati összefüggést, a melyet a következtetések-nél megkövetelünk. A gyermeki okoskodás tehát kezdetben az esetlegességen alapszik s legkivált a hasonlóság útján halad.

A mint a gyermek az iskolába kerül, szükséges, hogy képzetait és fogalmait úgy rendezzük s úgy fűzzük össze egymással, a mint azt az okserűség megkívánja. Az iskolába lépő gyermek lelkében a képzeteknek és fogalmaknak egész serege van meg, de nincsen kellő rend közöttük; gondolatai az ujoncz tanulónak még kuszáltak, sem a dolgok milyenségéről, mennyiségéről, sem azoknak hasonlóságáról s különbözőségéről nem tud helyesen számot adni; ekkép az eddig szerzett képzetek s fogalmak között rendet kell csinálni a tanítónak. Az oktatás első teendője tehát a fogalmak tisztázása, világossá tétele s az ítéletek alkotásában való gyakorlás lesz. Hibás paedagogiai felfogásra mutatna, ha valaki a gondolkodás alapjait, a fogalmakat és az egyes és egyszerű ítéleteket elhanyagolná s a gyermekektől olyan dolgokra való következtetéseket követelne, a melyeknek értéke fölül vagy semmi, vagy pedig csak homályos ismeretök van.

A mint azonban a gyermek lelki világa több és több realis anyaggal gazdagodott, az egyes és egyszerű ítéletek köréből fokonként át kell lépnünk az összetetteb-kekre is, s a játékszerű eszmetársítás helyett az ok és okozati viszonyból folyó eszmelánczolatra, tehát az összefüggő gondolkodásra szükség az értelmi működést irányítanunk.

Az okoskodásnál használni szokott két módszert Bacon egy kettős létrával hasonlította össze; midőn fölfelé haladunk az értelmi lépcsőn, akkor az inductió útját

követjük, midőn pedig a másik oldalon lefelé szállunk, akkor a deductiót végezzük. Először azonban föl kell haladnunk s a tetőpontra jutnunk, hogy megint leszállhasunk. Ezen találó hasonlat szerint is a tanítás kezdetében az egyedül sikeres eljárás, a behozatal szerint kell hogy történjék. A behozatal azonban nem csak a rendszeres és kellő számú megfigyeléseket követeli meg, hanem elengedhetetlen föltételül megkívánja azt is, hogy a növendék fokonként és meggondolva haladjon fönyebb. Ez a meggondolva és fokonkénti haladás azonban csak akkor lehetséges, ha a tanító a gyermeket állandóan vezeti és ellenőrzi. A növendék ugyanis magára hagyatva nem volna képes a megfigyelés eseteit meghatározni és a helyes sorrendet megtartani: megtörténhetnék, hogy egyszerre több értelmi lépcsőt ugornék át a nélkül, hogy számot tudna adni az elmellőzöttekről s a meggyőződés útjára tévedne; vezetés és ellenőrzés nélkül igen gyakran a lényegtelen dolgok vonnák el figyelmét, holott talán a kevésbbé felötlő, de lényeges jegyeket elmellőzve hagyná.

A tanítás első feladata tehát az összefüggő gondolkodás művelésénél az inductió szerinti következtetés gyakorlásában fog állani; s így a míg az analógia szerinti okoskodást, a melyre a gyermekek oly nagy hajlandósággal vannak, szűkebb határok közé szorítani igyekszünk, másrészt kerülni fogjuk az idő előtti levezetést, az általános elveknek s szabályoknak felállítását mind addig, a míg a tanulók kellő megfigyeléseket nem tettek. Más szóval az értelmi lépcsőn való leszállást hiba volna azelőtt megkövetelni, mielőtt a növendék a fölfelé teendő utat még végre nem hajtotta.

Ezért csak az inductió alkalmazása után lehet helye a levezetésnek, de akkor mindenesetre annak is meg kell történni. Hozzuk a gondolati részek külön-külön tárgyalásával a gyermeket olyan helyzetbe, hogy azokat egy egészszé összeállítani s az alárendelt fogalmakat egy főbb fogalomkörbe vonni maga is képes legyen. Rá kell szoktatni a tanulót, hogy soha se ítéljen és soha se vonja le a következtetést addig, a míg a tényeket tisztán meg nem ismerte, mert a felületes következtetés könnyelmű és előítéletes gondolkodásnak szokta megvetni alapját. Ha a gyermek feleletében hibás consequentiát talál a tanító, igyekezzék ő vele kitaláltatni, hogy hol és miben volt a tévedés; az önbélatás elősegíti a javulást, a jóakarató kritika meg a haladást. A tanuló hibás okoskodását nagyon könnyű a türelmetlen tanítónak ledoron-

golni; de a ki meggondolja, hogy a gyermek értelmi fejlődése is mint minden másnemű haladás, kezdetben lassú és bizonytalan lépésekkel indul meg, nem késik a bátoritással s az útbaigazítással a tanítvány segélyére jönni, a helyett hogy őt a lelki tevékenység kifejtésében nyers föllépése által meggátolná.

Nem lehet azonban soha szem elől téveszteni, hogy a tanító csak az okoskodás föltételeit képes nyújtani a tanulónak, tehát csupán az eszközöket, de nem magát a tehetséget is. A tanító útba igazít, tanácsokat ad, a tévedéseket kijavítja; de nem tőle függ, hogy mindezek daczára is egy némely növendéknek gyenge marad ítélő és következtető tehetsége.

Nem lehet továbbá azt sem gondolni, hogy a következtető, okoskodó képesség mint valami külön dolog volna művelhető. Igaz, hogy először a gondolkodás anyagának beszerzésére s helyes elrendezésére törekszünk nagyobb súlyt helyezni, tehát a képzetek, fogalmak alkotására és az egyes ítéletek képzésére, de azért ugyanakkor, midőn az alapokat lerakjuk, megindul a gyermek lelkében a magasabb szellemi folyamat is; mert a mint a fogalmak és ítéletek egymással szoros viszonyban állanak, szintűgy az egyes ítéletek megkívánják, hogy másokkal társuljanak, vonatkozásba jöjjenek. Ekkép ha művelőleg hatunk az egyik lelki mozzanatra, ez által fejleszteni fogjuk a többieket is. Eljárásunkban csak a fokozatosságot kell szem előtt tartanunk s nem az elkülönítést. Először helyesen ítélni tanítjuk meg a gyermeket s csak aztán megyünk az ítéletek összekapcsolására; eleinte megelégedünk rövid mondatokkal. Majd később az összetettebbekre is rátérünk; szóval, a gyermek fejlődésének törvényét tekintve: a könnyebben kezdjük s a nehezebben végezzük az oktatás munkáját.

Az iskolai tanulni valók bármelyikénél is elég alkalmat fog találni a tanító, hogy tanítványait a következtetésben s az összefüggő gondolkodásban gyakorolja, csak arra kell vigyázni, hogy akár az egyik, akár a másik mód szerint hajtja is végre a tanuló az okoskodás műveletét, legyen ő a dolgok természete és viszonyai felől elég ismeret birtokában; azaz értse a miről beszélnie kell, mert csak akkor ítélhet és következtethet helyesen, ha a gondolkodási munkához kellő értelmi anyag áll rendelkezésére. Továbbá a mit maga végezhet el a növendék, azt soha se tegye helyette a tanító; hadd tanuljon önmaga erején gondolkodni!

A tantárgyak közül már régente a számtant tartották a legalkalmasabbnak az okoskodó képesség fejlesztésére. Igaz is, hogy sehol olyan nagy tere nem nyílik a tanítónak a gondolkodás törvényeit gyakorlatilag alkalmazni, mint épen itt, s egyetlen egy tantárgy sem nyújt annyi alkalmat az értelem disciplinájára, mint a mathezis, a hol minden feladat megoldása egyuttal egy-egy logikai művelet is. De azért nem kell csekélybe vennünk a többi tantárgyakat sem, a melyeknél szintén elég alkalom kínálkozik a gyermekek következtető tehetségének, összefüggő értelmi munkájának gyakorlására. Ott van például a „beszéd- és értelemgyakorlat“, ott van az olvasás, természetrajz, fizika, némileg a történelem is és végül a fogalmazás. Sőt igen nagy tere nyílik a tanítónak az okoskodás fejlesztésére az erkölcsi elvek gyakorlati vonatkoztatásánál is, mert nem elég csak megtanítani az erkölcsi szabályokat, hanem szükséges, hogy azokat az egyes fenforgó esetekre a gyermek maga is tudja alkalmazni s a jó vagy rossz cselekedetek következményeit önerejéből képes legyen lehúzni.

Minden oktatásnak czélja, hogy a tanuló meg tudja különböztetni az igazat a nem-igaztól, a valót a valót lantól. S a mi az oktatásnak czélja, ugyanaz kell hogy legyen az okoskodásnak is, mert csak igaz okokból lehet helyes okozatokra és megfordítva következtetni. Mindaz, a mi való, igaz, a megismerésre érdemes, bár a gyermek fejlődési állapotát tekintve: nem mindig alkalmas. Nyujtsunk tehát igaz ismeretet tanítványainknak: ez az első föltétel, de aztán válogassuk meg jól az épen nekik való szellemi táplálékot: ez a második. Az igaz megismerése a míg egyrészt okulást foglal magában, más részt örömmel is tölti el a lelket; s így el lehet mondani, hogy az az I. osztálybeli tanuló, a ki le tudja írni nevét, vagy pedig 10-ig el képes számlálni, ép oly nagy örömet érez, mint ama szakember, a ki pl. valamely arithmetikai nehéz feladat megoldását végrehajtotta.

Az igaz megismerése s a valóságnak megfelelő ismeretek általi okulás azonban, a mint előbb is mondtok, csak fokozatosan történhetik. „La créance ne se manie pas à coups de poings“, írta már Montaigne. Nem mulasztható el, hogy a gyermek, ha az ő értelmi fejlettsége megengedi, meg ne mondjuk: miért igaz vagy miért nem igaz valamely dolog; hiba volna föl nem világosítanunk őt oly tények s viszonyok felől, a melyeket fel-foghat; de megint óvnunk kell az olyan discussióktól, a melyek csak a testileg, lelkileg fejlettebbek szájába valók. Avagy nem találnók e neveléségesnek, ha az elemi tanulók politikáról, örökösödési jogról beszélnének? Röviden, egyszerűen adjunk feleletet a gyermek kérdéseire, s ilyeneket kívánjunk meg ő tőle is. S ha valami dolognak megismerése még korai volna tanítványunk számára, inkább hallgassuk el a kérdést, minthogy nem-igazat mondjunk neki.

Zajzon Dénes.

A vallástanítás kezdete az ipariskolában.

Az iparos tanulók szellemi képzésére irányuló intézkedések között igen jelentékeny helyet foglal el a jelen év elején körükben életbe léptetett vallástanítás. Szabadjon az első pár óra lefolyásáról egyet-mást elmondanom. Még az óra be sem telt s már a tanteremben voltam. Látni akartam a hatást, mit első köztük való megjelenésem rájuk gyakorolni fog. Számításom nem csal, mert az ifjak között a sugdosódás, mosolygás, nevetgélés mind inkább általánossá vált. Most én is nekik lettem, azaz gondolatba pillanatig közibök ültem, hogy lássak én is valamit abból, a mi nekik mulatságot szerez. S mit láttam? Láttam a tanítói szék mellett állni egy kopasz fejű, mód nélkül hosszú szemöldökű, nagy bajuszú, nagy szakálu, öszbeelegyedett embert, ki még ráadásul egy szál hegedűt is szorongat a hóna alatt. Így hát saját szemimmel győződtem meg a felől, hogy az a kis lelki hullámzás az ifjaknál indokolva van. Most szólék hozzájuk illetéknéppen: kedves ifjak, leendő honpolgárok! emlélem meghallgatjátok, mit nektek mondandó vagyok. Közületek mindenik életpályát, mesterséget választott magának s ha azt a jól rendezett ipariskolák hatása alatt Isten segedelmével kitanuljátok, hasznos és értelmes polgáraitvá lesztek szép magyar hazánknak. De tudnotok kell azt is, hogy csak úgy lehet valóban boldog a haza, ha benne istenfélő vallásos népek laknak. Éppen azért a nméltóságú magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kegyeskedett úgy intézkedni, hogy ezután az iparos tanulók vallás felekezeti különbség nélkül részesej-

nek a vallás-oktatás áldásaiban. A kolozsvári ev. ref. egyház előjárósága engemet bizott meg, hogy itt a lutheránus iskola helyiségében nektek a vallást tanítsam. S én erre készséggel is vállalkoztam, mert meg vagyok győződve, hogy ezzel nem csak nektek, hanem egyháznaknak, — melynek ti is fiaí vagytok — városomnak és hazám-
nak tesztek hasznos szolgálatot. Ezt a hangszert, mit nálam láttok az ének-tanításnál szoktam használni. Ti tudom, hogy a mikor csak lehet, szerettek énekelni. Most jó alkalom nyílt rá, hogy szép egyházi énekeinket is tanuljátok. És most pillantsunk vissza a karácsonyi szent ünnepekre, melyeket csak néhány nappal ezelőtt ült meg az egész keresztyénvilág. A karácsont, a mint tudjátok is, Jézus születésének emlékére ünnepeljük. Isten őt az emberi nem boldogítására, megváltására küldte az emberek közzé. Jézus születése körülményei, nevedése és munkálkodása, melyre annak idején visszatérünk, úgy hiszem nem ismeretlen előttetek sem. Milyen édesen emlékeztek vissza gyermekkorotok éveire, hiszen nem olyan régen volt az, mikor jó szüleitek közbejárásával karácson-
estéjén előtökbe tűnt a mindenféle csecsebecsékkel, szemet, száját csiklandozó dolgokkal megrakott karácsonfa. Gyermeki arany-korotokkal eltűnt ama karácsonfa is. S én mégis azt mondom: plántáljátok szívetekbe az eltűnt helyébe más karácsonfát, a vallás-erkölcs karácsonfáját. Aggassátok rá ennek édes, boldogító gyümölcseit: a hitet, reménységet és szeretetet. Így lesztek kedvesek Isten és a jó emberek előtt. A karácsoni ünnepekre igen szép egyházi énekeink vannak. Ilyenek a XCVI — CII.-ig terjedő dicséretetek. Ezek közül egynek most csak verseit olvasom fel nektek — majd később a dallamára is visszatérünk — mert czélul tűztem ki, hogy legelőbb két olyan éneket tanítsak be, melyet minden ünnep és vasárnapokon énekelni szoktunk. Ilyenek az ugynevezett invocatiók. Egyiket reggel, másikat délután szoktuk énekelni.

Most eléveszszük a reggelit, mely így kezdődik: Te rólad zeng dicséretünk. . . . Es ennek néhány-szori elénekelésével az első óra véget ért, az ifjak pedig látható meglelégedéssel hagyták el a termet.

Aztán jött a 2-ik vallás-óra. Énekeljünk, énekeljünk! hangzott e szó minden oldalról. Helyesen! mondám, látom, hogy szerettek énekelni, azért ezután minden óra első negyede énekkel lesz betöltve. Énekközben egyszer csak betoppan az intézet szolgája egy nagy kosár könyvet cipelvén magával, kézbesítve ezuttal az igazgatói átiratot is, a melybe a könyvek neme, száma és adományozójának neve volt feljegyezve. A könyvek az ifjakat annyira kíváncsivá tették, hogy ember legyen, a ki tovább tudott volna tanítani, míg azok kiosztva nem lettek. Nem kis gondot adott ennek kiosztása, mert mindenik énekes könyvet (zsoltár) szeretett volna kapni. Igen de abból csak 20 drb. volt, azt pedig nem lehet 53 felé egy elosztani, hogy mindenkinék egy egész jusson. Még is megoldottuk a nehéz feladatot úgy, hogy a 2-ik osztályosok, kikről feltehető, hogy több vallást tudnak, mint az 1-ső osztályosok, kaptak énekes könyvet, az 1-ső osztályosok N. Péter kátét és Szász Károly kis bibliát, mert azokból 25 — 25 drb. volt. Így mindnyájuk meglelégedésére ki lett osztva 70 drb. könyv. Leirhatatlan öröm sugárzott ekkor az ifjak arcán. Láttatok-e vándort, ki a nap hevétől eltikkadva üdítő forráshoz ér s égető szomját a fris nedv-től kielégítve érzi? Ehez hasonló érzés fogta el ezen ifjak szívét is, midőn a könyvekhez, a keresztyén vallás eme forrásaihoz jutottak s élvezni kezdték annak lelket üdítő élővizét. Ezen általános öröm engem sem hagyott érzéketlenül, de hatása alatt felbuzdulva szólék az ifjakhoz.

Ez órában meg kell emlékeznünk azokról, a kik nektek az örvendezésre alkalmat nyújtottak. Ilyenek Trefort Ágoston miniszter úr ő nméltósága, ki a vallás-tanítást az ipariskolákban elrendelni méltóztatott, Szász Domokos ev. ref. püspök úr ő méltósága, ki a könyveket adományozni kegyeskedett, Kis Sándor igazg. tanár úr, ki számatokra a könyveket kieszközölte; a lutheránus egyházközség előjárósága, mely ezen helyiséget a vallás-oktatás czéljaira is átengedni kegyes volt. Azért hát nyissátok meg száto-
kat s élő szóval is adjátok jelét háládatosságtoknak s mondjátok, hogy az iparos tanulók ezen jóltevői éljenek! E szavakat olyan hatalmas éljenek követték, hogy az ablakok is megrezzentek bele. A zajra az egyházi nyakrafőre rohant ki lakából, félre akarta verni a cseppet s csak azután jött magához, ha megtudá, hogy ez zsvaj a háládatos szívek nyilvánulásai valának a jóltevők iránt.

Tudni kell azt, hogy az ipariskolák növendékei kisebb-nagyobb mértékben annak idején a népiskolákban tanultak vallást, sőt vannak köztük olyanok is, a kik pár gimnáziumot gyakoroltak. Ha tehát ezekkel ismét meg ismét a káté kimért kérdései és feleletei száraz bemagoltatására szoritkozunk, nem sok érdeket fogunk ébreszteni tárgyunk iránt. Azért kell a kérdéseket s feleleteket oda illő dolgokkal kibővitenünk, hogy a tárgy közömbössé ne váljék, de a lélek új táplálékot is nyerjen. Ezek előre bocsátása után eljutottunk a vallás-oktatás bevezetéséhez. Én a bevezetésnél ilyen formán szólottam: Tudjátok kedves ifjak, hogy a tudósok a föld terményeit három nagy osztályra osztják, u. m. állatok, növények és ásványok országára. E három osztály közül az ember az állatok osztályába tartozik ugyan, de értelmi tehetségénél fogva felül áll minden teremtett állatokon. Egyéb tehetségei az embernek is — melyenek a látás, hallás, szaglás, izelés és tapintás — közös az állatokéval; ők is husból, vérből és csontból állanak, mint az ember. Amde az emberi lélek okoskodik, azaz a megtanultaknál nem állapotodik meg, hanem azt magától is tovább fejti, tökéletesíti; okát mindennek szereti kifürkészni. De a legértelmesebbnek látszó állat is az emberhez mérve értelmi tekintetben igen alacsony fokon áll. A mi ügyességet látunk tőlük, az velük születik, mit természetű ösztönnek szokás nevezni. Igaz, hogy némelyiknél ügyességet, tanulékonytságot észlelünk; de az a mit tudnak csak hosszas újánjárás által ragad rájuk.

A tudományt, a mi így rájuk tapadt egy hajszállal sem viszik elébb, okát adni senminék sem tudják. Vegyünk fel példaképpen az állatok közül egyet, pl. a majmot — melyet mindnyájan láttatok már — mely külsőjére s tán értelmi tekintetben is legközelebb áll az emberhez. Egy majmot gazdája kis korától fogva oktatott, nevelt. Maki sok mindent tudott már: sepergetni, fát behozni, kocsit tolni, löni sat. Egyszer a gazda próbára tette őt, t. i. megrakott egy tálat almával úgy, hogy nem lehetett megmozdítani a nélkül, hogy le ne hulljon abból. De a fele tál mellé egy üreset is helyezett. Most parancsolá, hogy a tál almát vigye el a szoba más részén levő asztalra. A mint ez a tálat felemelte, legurult belőle néhány alma. Ekkor lehajolt, hogy az almákat fölszedje, de a tálból, — mit igen ügyetlenül tartott — mindig több hullott le, mint a mennyit fölszedett. Ekkor méregbe jött, az almákat szétszorta s az üres tálat a földhöz vágta. Az alma vitelnél már egy 6 éves, vagy ennél kisebb gyermek is másképp járt volna el, mint ez a majom. A teli tál mellett ott volt az üres is, nem tudta a feleslegest abba átrakni. Nem, mert hiányzott nála az okosság. Önként érthető, hogy ha az állatoknál hiányzik az okosság, hiányzik a lélekismeret is. Az okos lélekkel bíró

ember, ha jót tesz, lelkiismerete megnyugtatja, ha rosszat tesz vádolja. És ez a lélekismeret vádja oly erős, hogy a bűnösnek pillanatig sem hagy nyugtot. A gonosztevő álma nyugtalan, rémletes, míg a jó cselekedet után még a kópárna is, puha helyeknek tetszik. Judást, ki mesterejét elárulta, furdaló lelkiismerete kergette az öngyilkosságba, s rajta kívül még hányan nem értek oly szerencsétlen véget?!

Az állatoknál a rossz tett elkövetése után nem tapasztalt megbánást soha senki.

A bűnök kikerülésére legjobb óvszer a munka, melynek ti már szolgálatába állottatok. Azért titeket félteni, hogy rossz útra tértek, nem lehet, mert a ki dolgozni szeret, nem ér rá, hogy rosszat cselekedjék. Munka után édes a kenyér, nyugodt az álom, vidám a szív.

Még egy dolgot nem hagyhatok megemlítés nélkül. Énekes könyvünk (zsoltár) gazdag tartalommal bír a valás-erkölcsi dolgokat illetőleg. Van ott bővön az erény megjutalmazásáról, a bűn büntetéséről sat. sat. És ha a dallamokat az idő rövidsége miatt meg nem taníthatjuk is, alkalmyszerűleg olvassuk vagy olvastassuk fel azokat, melyek tárgyunkhoz illenek. Ezek lesznek igazi harmatcseppek a zsenge ifjui szívnek, léleknek. Mennyit épül a munkára teremtett ember lelke a CXLIII. dicséret eléneküléséből avagy csak olvasásából is, melyet példa gyanánt ide leírni, nem tartok feleslegesnek. A szöveg következő: Mely boldog, ki igazán él, hamis keresményért nem fél, hanem híven dolgozva eszi kenyereit izva. Csendes annak lelke belől, Isten áldja minden felől, békességes élete, nyugodt költe s lefekete.

Nincs ily sorsa a gonosznak, tőle mindenen irtoznak; mert a másét orozva él, nem híven dolgozva. Alatt a törvény kergeti, felül Isten fenyegeti; nincsen soha nyugalma, bátorsága, oltalma.

Teremtő, ki dolgozásra teremtettél, nem csalásra, irtsd ki az álnokságot s terjeszd az igazságot; adjad, hogy igaz lélekkel dolgozzunk, s a szerzetekkel mértékletesen éljünk, s másokkal is jól tegyünk!

Tóth Tamás.

A kedélyről.

A lélektan világosan kimutatja a kölcsönösséget, a mely a testi és lelki erők közt van. E szerint a testi és lelki erők folytonos viszonzhatásban vannak egymással, mely viszonzhatás alapján a test utján a lelki erők képzését, erősítését lehet eszközölni.

Lelki erőink mindenike, a testi erővel szoros összefüggésben áll, s így lelki erőink mindenikére befolyást gyakorol. Lelki erőink képzésének, erősítésének közvetítője az idegrendszer. Az idegrendszer gyengesége lelki tehetségeinkre nagy befolyást gyakorol. A szabad, rendszeres mozgással, azaz tornázással, az idegekre erősítőleg hathatunk, a mely viszonzhatás a lelki erőkre jótékonyan hat, annak tevékenységét támogatja s minden irányban erősíti.

Lelki tehetségünk egyikéről szólok, a kedélyről, mely lélekállapot épen az idegrendszer bizonyos nyugodtságában áll.

A kedély az érzőtehetségnek azon ereje, mely által az saját belvilága hangulatát fejezi ki.

Vitatnunk nem lehet a léleknek külső jelek által nyilvánulását akkor, ha igazat adunk e szép mondatnak, hogy: a „szem a lélek tükre.“ De vessük tekintetünket két különböző lélekállapotban levő egyénre, p. o. egy öröm és egy bánat hatása alatt állóra.

A feltűnő eltérést azonnal észrevehetjük, a külső vagy testi jelenségekből.

A viszonzhatás itt sem marad el. A mozgáshiányban igen gyakran be szokott következni a belső részek izgultsága, mi a kedélytelenségben, ingerlékenységben és lomhaságban nyilvánul. Innen van, hogy az ülő munkával foglalkozó egyének kedélyhangulata nyomott, lényen a levertség látható, kevésbé tud örvendeni, de annál mélyebben tud búsulni és aggódni.

A szabad mozgás által előidézettik a leterhelési processus, mi abban áll, hogy a feszültség az idegrendszeren keresztül a test minden részébe eloszlik, mi által az agy a szabad mozgások folytán akarati tevékenységének levezető ingere által a lelki nyomástól megmenekszik.

A mozgás által előidézett processus a jóllétnek, megkönnyebbülésnek kellemes érzetét adja s így a kedélyhangulat emelkedését, a jókedvet tünteti elő. Innen magyarázható meg a tornázó növendékek kitörő jó, s az ülőmunkába belemerült, duzzogó, komor arczu egyének rossz vagy lehangolt kedély hangulata.

Igen gyakran talál a torna-tanító levert kedélyű, duzzogó, busongó s tettetett beteg növendékekre, kik a szellemi munka által nyugözve érzik akaratukat, kik szabadakaratuknak nem urai. Ilyenkor egy kis szabad mozgásra való kényszerítés megteszi az üdvös hatást, mivel a fentebbi leterhelési processus megtörténvén, a szellem fölszabadul a nyug alul, magának kellemes érzést okozván, kedélye fölvidul.

Tekintsünk csak be a torna-egyletek gyakorló helyiségébe, s vizsgáljuk csak meg a mozgás kezdetekor és végzésével a hatást s a kedély-állapotot! Meggyőződünk róla, hogy így van!

Azon egyének részére, kik kenyérkeresetért a természetes mozgást s ezzel együtt lelki állapotuk kedélyességét hanyagolják el, nem tudjuk eléggé ajánlani annak visszaszerzését mesterséges úton, a tornázás által.

Nyomott, lehangolt kedélyt, bús, szomorú arcot az erélyes mozgás után nem láthatni. Fölvidul az, mint áldásos eső után a mezők virága.

Jókedv nyilvánul a tettekben és beszédben. Tréfa, élez, a lélek rugékonyságát árulják el s megkönnyítik a mindennapi terhes munkának nehézségeit, türelemre készíti a haragvó lelket, s lelkesülni tanítja az egyént a szépért, nemesért és jóért. Enynyi kedvest, jót és hasznost nyerünk a tornázat által vagyis a rendszeres mesterséges mozgás által! S mégis vannak egyének, kik a természet által nyújtott ezen jótéteményeket s ezzel együtt a mesterséges úton való mozgást megvetik, s mintegy készakárvá rohannak a komor kedélytelen életbe. Az ilyenek az indulatok és szenvedélyek rabjai, kiknek a nemesre, szépre s a jóra nincs akaraterejük. Vagy rövidebben az ilyen egyének nem a maguk urai.

Albert Károly.

T Á R C Z A.

A halottak megégetéséről.

(Vége).

Franciaországban f. év (1884) márczius havának 30-dikán foglalkoztak azzal a kamarák, hogy a temetkezést tegyék szabad tetszés tárgyává és egyszersmind engedjék meg a hulla égetést is. Ezen időtől fogva ezen ügy nagy előmenetelt ért meg. Daily News (1884) július 23-iki számában olvasható, hogy a múlt év november havában építtetni kezdett párisi Crematoriumok mi módon lesznek berendezve, s itten remény is van arra, hogy nem sokára az építők is befog végeztenni. Az égető kemenczék a római és milanoi kemenczék tervezete szerint fognak építtetni. Baret és Formier építik, a Gorini-féle systema alapján, miután azt állítják, hogy a Reclam-Siemens féle szerkezet hője igen intensív arra, hogy a hullákat elégesse hamuvá; hanem inkább csak megüvegesíti. De itten közben legyen mondva a francziák nemzeti gyűlölete játszodja a főszerepet, hol az itélet csak azon alapszik, hogy a francziák inkább eltűrik a világtól azt, hogy ügyetlen pyrotechnikusoknak tartassanak, mint azt, hogy egy gyűlölt német tudósnek készülékét nemzetüknek ajánlják. Tantae ne coelestibus irae, hinc illae lacrymae! A Reclam-Siemens-féle égető kemencze egyike a legjobb égető és hamvasztó hulla égető kemenczéknek. Ebben a hőfokot — ha üde levegőt eresztenek rá — kellő módon lehet mérsékelni, úgy annyira, hogy a phosphorsavas mész nem olvad meg, és meghülés után nem változik üveges tömeggé. Ezen készülékot Reclam tanácsa és tervezete szerint Siemens készítette és később saját nevére szabadalmaztatta. Ezen kemenczében egy hulla hamvasztása 200 francba kerül, míg állítólagosan a Gorini kemenczével való égetés költsége csak 15 francot tenne ki. A korházakban elhalt vagyontalanok hullái vagy anatómia czélokra felhasznált hullák maradékai a Père-Lachaisei temetőben felállított Crematoriumokban hamvasztatnak el. Szobrászok, arany és bronz művesek urnákat tervezgetnek, és ilyenek már nagy választékban, arany márvány bronz és horgonyból a Crematoriumok mellett árultanak is a hamvak eltartására. Páris városában terveznek egy olyan épületet, hol az ilyen hamvedrek eltartathassanak. Különben ki-ki bárhol eltarthatja ezeket, mert az egészségre nem veszélyesek. Gondolnunk lehet, hogy egy olyan nagy városban mint Páris, hol a temetők már annyira túltömöttek, milyen isten áldása a Père-Lachaise-i Crematorium.

A „Telegraph“ tudósítása szerint Menilmontantban is egy Crematorium építéséhez kezdettek, azonban valószínű, hogy befejezése még nagyon későre fog megtörténni. A török temető mellett egy nagy négyszögletű területet Crematorium építésére szántak; de a munkát még nem kezdték meg. Európában Olaszország volt a kezdeményező és itten is készítették az első kemenczét hullák hamvasztására. Itten tehát az eszme gyakorlati kivitelében is Európa többi országait megelőzték. A hulla égetésnek itten egy hatalmas és látszólagos legyőzhetetlen ellensége a csalhatatlan pápa, és mellette a hatalmas Congregatio. A pápa kinyilatkoztatta, hogy eddig elé kétes jellemű emberek, és olyanok, kik a szabadkőművesek szektájához tartoznak mindenféle erőszakkal arra törekednek, hogy a hajdani pogány szokások szerint az emberi hullákat megégessek és e czél elérésére már kü-

lön társulatokat is alakítottak. Ennek meggátlására megtiltja, hogy a hívők ilyen társulatokba beálljanak, és arra törekedjenek, hogy saját vagy más embertársaik hullája elégettessék.

Ezen tilalom, mely háromszáz évvel később kelt arra, hogy valaki engedelmeskedjék neki, a keresztyén-ség látható fejét nem a legszebb és méltóbb színben tünteti fel. A nagy publicum azzal felelt vissza, hogy folytonosan állítja fel a hulla hamvasztó kemenczékot, és társulatjai mind számosabbak lesznek. Tiszteljük a hitet, de legyünk türelmesek. Mert hitézikkelyekkel és dogmatikus traditiókkal, tényleges ártalmakat, közjót, és egészséget veszélyeztető hátrányokat megsemmisíteni, de még elhárítani sem lehet. Így gondolkoznak ma már Nápolyban is. A Campo Santo Vecchio, mely egyike a legveszélyesebb temetőknek, a hatóság rendeletéből kiégettetik. Ez egyik legnagyobb jótétemény fog a lakosságra nézve lenni. És a Santo Officie anathemájával ma úgy Olaszországban, mint bármely más civilizált országban, nagyon kevesett törődnek a hatóságok.

Németországban (a múlt 1883. év) december 14-dikén került ezen dolog az államtanács elé, de nem volt annyira popularis az eszme, mint a milyennek azt Franciaországban láttuk, ámbár az előterjesztő képviselők felmutattak olyan kérelmet, mely alá 23,365 név volt aláírva. A kormányok elutasították. A szászországi evangelicus országos consistorium a papoknak azon rendeletet adta ki, hogy ha hullákat akarnak elégetni, a papoknak nem kell temetést, vagy utemplomi szolgálatot ezek mellett tenni. De mivel Szászországban nincsen meg engedve a hulla-égetés, így tehát ilyen actus nem lévén szokásban, nincsen is semmi, a miért a papoknak ilyen rendeletet kellett kiadni. Délnémetország lakosai is ellen-szenvvel viseltetnek ezen üdvös eszme iránt, ámbár Securius ezen nemes ember-barát késznek nyilatkozott saját költségén Crematoriumot építtetni. Ezen kívül a hesseni orvosi egyesület egyhangulag a hulla hamvasztás mellett nyilatkozott, s még annak is a daczára, hogy a majnai Frankfurt, Offenbach, Felső-Hessen, és számos városok kérelmeztek, és a legújabb tudományos bizonyítások kimutatták a bacteriumok életképességét, az emberiség iránti pusztító és irtó hatásokat, mind ez hasztalan, most egy előre az eldítélet győzött. De nem kell csüggedni, minél jobban hajlítják az aczelt annál nagyobb leszen ruganyos feszültsége, és ha sok egyes rugó van, akkor nem egy könnyen török el. A tények egészséges logicája győzedelmeskedni fog.

A majnai Frankfurtban 1884. február havában dr. Bode egy felolvasást tartott, melyben a vallás viszonyát a hulla hamvasztással szemben vázolta. Ebben olyan elveket érintett, melyek bizonynyal sok embernek az érzelmeit nyugtalaníthatták. Felemlítette azon sokféle felfogást és eljárást, melyet a német különböző tartományok ezen dologgal szemben elkövetnek, különösen a vallási hatóságok, a porosz egyházi zsinat a papoknak adott azon utasítását vázolta, melyben ezek arra figyelmeztetnek, hogy nem tartoznak a hulla égetésnél vallási szolgálatot tenni. A bajor Consistorium ezt pedig megengedi, és ezelőtt kévéssel a gothai superintendens Schwarz a hulla hamvasztást nem ellenezte. Ha a hulla hamvasztás a keresztyénséggel ellenkeznék, akkor ennek a bibliában vagy más a keresztyénség sarkalatos alapját képező irat-

ban bizonyosan volna valami nyoma, mely e tilalomra alapul szolgálhatna.

Hogy az ókori görögök hulláikat elhamvasztották, erről bizonyosságot teszen Homer, de hogy a hulla hamvasztás mellett a temetkezést is használták, ezt Strabónól olvashatjuk. A mai számítás első századában még a temetkezés gyakorlása mellett, sok néptörzs szívósan ragaszkodott a hulla égetéshez. Az alsóbb nép osztály körében halotti társulatok alakultak, melyek közköltéségen Crematoriumokat építettek. Macrobius említi, hogy a rómaiaknál a tömeges elégetés is szokásos volt. Tacitus írja, hogy a saxonok halottjaikat elégették, s hasonló eljárást jegyez fel a szlávokról is. Az egyiptomiaknak egészen különös eljárások volt a halottjaikkal, mely az ők vallási nézeteikkel leginkább össze függött. A zsidóknál általános szokás volt a sirba temetkezés. De Mózes intézkedése nem volt e tekintetben korlátozott, az az ő nem kizárólag ajánlotta ezt, a hebräusok is sokszor égették el hulláikat. Egyiptomban mindég szükség volt a tüzelő anyagot kimélni, és ez volt az, a miért a hulla-égetés soha meg nem gyökereszhett. Ezen eset forgott fen Palestinában is. A saalburgi és taurusi sírokban mind hamvasztott hullák nyugszanak. Az apostoli iratokban nem lehet nyomát találni, és nem is bizonyos, hogy a temetkezést a keresztyének a zsidóktól vették volna át. Ha a hullákat megégették volna, akkor a közönség fogalmában zavar támadott volna a feltámadás fogalmában. Ehez jött még a hulla-égetés drágasága is, és ámbár sehol sem tiltják a hamvasztást, mégis közszokássá leve a temetkezés. Augustinus egyházi író sok helyt kinyilatkoztatja, hogy a keresztyénségre közönbös dolog a temetkezés módja. A corpus juris sehol sem tiltja a hulla hamvasztást, és az egyházi gyülekezetek vagy törvényhozások sem sokat törődtek ezzel. A tilalomnak első nyomát találjuk Nagy Károly egy Edictumában 785-ben, később egy béke szerződésben, melyet a németrend Poroszországgal kötött. Vallási tilalom sehol sincsen, sőt a katolikus vallás ez ellen nem tiltakozott, még akkor sem, midőn tudomása volt arról, hogy India bittérítőinek hulláit ottan igen sokszor elégették. Dr. Bode mind ezeket felsorolja és kimutatja, hogy a temetkezésnek a vallási dogmával semmi köze sincsen, és a módszerek mind a körülmények által fejlődtek szokásossá. Jézus tanításai nem terjedtek erre ki. Sem az ó-, sem az új testaméntumban helyeket, melyek e tekintetben irányadók voltak és lennének, nem találunk fel. A keresztyén vallás a lelket nem emberi formában hiszi örökké valónak, a husos feltámadást a hamvasztás zavarhatná; de a lelki feltámadást nem. A tudományos Theologia a hamvasztást nem kárhóztathatja a nélkül, hogy magára ne vonná a felvilágosodás és szabadelvűség kárhóztató ítéletét és haragját. E tekintetben az irányadó az egészségtan. Ha ez pozitív adatokkal bebizonyítja a temetkezés káros hatását a közjóra, akkor némúljon el a traditio, mert „Salus publica suprema lex!” S ha néha lassan is és látszólagosan viszsa felé halad a polgáriasult nézet, mégis a jó, feltámadhatatlanul halad a maga útján és végzi teendőit. Az a vallás, mely alapját a tudatlanságra építi, létét gyenge alapra tette. Ezen gyenge alap ma elvesztette maga alól a talajt, melyet a modern képzés alá ástott; hit, hitelenség és babona. ezen három fogalom küzd ma egymással, a tudás és bizonyító fürkészzet a gondolatot tisztítja, az embert nemesíti és az igaz ismeretére vezet. A tudás és ismeret ma már nem facultatív kellék, hanem létezés feltétele. Ma az egyeseknek dolgozni kell a közér, a társadalomnak küzdeni az egyesek és mindenek javáért.

A jó és igaz eszmét lehet háttérbe szorítani; de kiítani többé nem. A hulla hamvasztás eszméjét a kormányok, ha háttérbe akarják is szorítani ez apellal a tolerantia barátjaihoz és minden olyan igaz emberhez, ki a közművelődés haladását a jó és szép útján elérni reméli. Egyesületek alakultak Európa szerte, melyek feladatukul azt tűzték ki, hogy a temetkezést reformálják, annál is inkább, mert ezen eljárás, melyet az entre-prisek dívatba hoztak nem felel meg a keresztyénség eszméjének, keserü ironiája az emberi bölcseségnek, mely a keresztyénség szelid szerény eszméjét sérti pompázó fenhéjázásával. A hulla-hamvasztás korszerű és tovább el nem odázható és igen alkalmas lesz arra, hogy a temetkezési fényűzést leszorítsa onnan, hová az méltatlanul is hivalkodva feltolakodott. Az igaz és türelmesen gondolkozóknak a következőket kell figyelembe venni. A mióta a keresztyén világ általános szokásai közé felvette azt, hogy halottaikat a földbe temesse, soha meg nem szüntek a civilizált államokban egyes humanus, gondolkodó egyének a felől gondolkozni, hogy ezen módszer nem tökéletes és valamint a hátrányait és káros voltát ismerték, éppen úgy folytonosan arra törekedtek, hogy e helyett egy jobbat és a civilizált nézeteknek megfelelőbbet teremtsenek. Ezen törekvések tökély felé haladása, mind inkább elevenítette fel azon régi szokást, melyet a hajdankor gyakorolt, az az a hulla hamvasztást; de egyelőre mégis e helyett csak azzal elégedtek meg, hogy a temetőket eltávolították a templomok köreiből és a városok közeléből. Ez ellen is erősen agitáltak azok, kik a temetkezésben vallásos szokást, vagy éppen isteni tiszteletet véltek rejleni. Azonban a felvilágosodás és az egészségtan ismerete nem elégedtetett meg azon csekély előnnyel, hogy a temetkezési helyeket levegő és talajbéli okokért az előbbi helyekről eltávolítva a lakhelyektől távolabb tette. A felvilágosodást terjesztő tudományos fürkészzet bebizonyította azt is, hogy a korhadó hullákból sokféle kórszarmaztató anyagok, az úgynevezett Ptomainek származnak, és ezek ragályosan fertőzik a talajt, a vizet, és a levegőt. A jelenleg szokásos temetkezési mód, sokaknak nem csak egészségtani szempontból, hanem morális, szépművészeti és kegyeleti tekintetből sem tetszik. Vannak gazdagok, kiknek porhüvelyét pompás családi sírbolt fogadja magába, és a családi kegyelet; az emlékek fentartása kegyes kötelessége a késő ivadéknak is, de vannak szegények, kiknek az élet sanyaruságaitól vérginzott és kimerült hullája, még a földben sem találhat nyugalmat. Hiszen tudjuk jól, hogy a nagy városok közös sírjait csak egy néhány évig hagyják nyugodni, azután újból kiássák, hogy a végtelen szegénység következő ivadékaik újból helyet találjanak, és ez így megyen folytonosan; a mint a példa beszéd is mondja: „a szegénynek nincsen sem híre sem pora.”

Tehát nincsen a földben sem egyenlőség, hanem van rangkülönbség; és éppen akkor és ottan, hol mind ennek meg kellene szünni, és így egy nép-osztály, mely a földön a számosabb, halála után ugy kezeltek, hogy az eljárásról azt kell mondanunk, hogy az ilyen erkölestelen, és a vallás elveivel ellenkezik, a szelid lelkekben elkeseredést szül. És a helyett, hogy minden halandóban a halál érzete a megnyugvást és a végtet csendes érzetét és a nyugalom változatlan folytonosságát költené fel, bántja kedves halottjainak zavarása, s az erre gondolás keseríti a kiszzenvedők végperceit. Kinek a szép és erkölcs iránt finomabb érzeke van, az nem kívánja, nem kívánhatja, hogy hullája az itten maradtoknak utálat tárgya legyen. Legjobban jellemzi azt, hogy az utókor

menynyire eltért a temetkezésében a helyes útról, ha össze hasonlítjuk, hogy miképpen jellemezte a hajdankor a földi élet végét, a gyászt és halált, t. i. egy genius lefelé fordított szövétének a hamvederre borulva. A jelenkor ma e helyett egy undok emberi csontvázat használ, mely hogy még borzasztóbb legyen, rendszeren egy idomtalan nagy kaszát adnak a kezébe. Ez semmi nem egyéb, mint a középkor vallásos irtózatának rém-szülöttje. És jogosan kelt ez ellen ki a híres német költő Lessing; midőn e tárgyról elmélkedve e szavakkal zárja be értekezését: „csak a rosszul értelmezett vallásosság képes minket a szép érzésétől eltántorítani, és éppen az a hivatása az igaz és valódi vallásosságnak, hogy érzelmeinket mindig a szépre és jóra vezette vissza.“

Számos lelkes, és a vallás igaz barátja a világ minden részéből, kiknek lelkében a felvilágosodás és igazság érzete él, kinyilatkoztatták, hogy nincsen semmi akadály, mi a temetkezési módok reformálásában a valódi értekezést sértené és az emberiséget a műveltségben vissza lökné.

Egy a keresztyénység első korszakában élő római pápa, úgy maga Luther is, és számosak, kik jártasak voltak a zsidó vallásos okmányokban, kimutatták azt, hogy a hulla hamvasztás nem tiltható a vallás által.

Egy néhány évvel ezelőtt hazájában nagy hirben és tiszteletben álló római katolikus pap Corcovan, kinek egyházjogát a vaticani szentesítette, azt írta volt, hogy a katolikus vallás a hulla hamvasztásnál, hol ez már szokásossá vált, ne álljon ennek ellene, hanem alkalmazza magát ehhez. De alig, hogy a felvilágosodott világban ez örömmel fogadtatott, rögtön erre Mancini J. nek ellen-nyilatkozata jelent meg, mely nyilatkozat valóban egy zelota nyilatkozata és semmi más, a mi felett nincs miért megbotránkozni, ha tudjuk azt, hogy ezen uraság a római inquisitio notariusa.

A keresztyénység szeretetteljes szelleme arra inti a szabadelvűek nagy tömegét, hogy felebaráti szeretetből az inquisitio notariusanak szavaira semmi válasza ne legyen. Szitkozódás- és átkozódással szemben a hallgatás bölcsességre mutat.

Hallgatva tenni, cselekedni ez pedig a nemes célra vezető út. Az emberiség nem fog tradíciókkal megelégedni, hanem haladni fog mint mindenben úgy a temetkezési mód reformálásában is mind előbbre. A jelenleg ismert módszerek közül a hulla hamvasztás a legjobb, legidősebb. Ez megszünteti mind azon kellemetlenségeket, melyeket fentebb vázoltunk. Az újkor nemes szellemei: Göthe, Schiller, Bacon, Byron és mások is költőileg dícsőítették a hulla hamvasztást, az exact tudományok hírhírei elismerőleg nyilatkoznak e felől. A tapasztalat és a tűznek technikai alkalmazása, mely az utóbbi időben, oly nagy tökélyre fejlesztetett, hogy Olaszthonban, Észak-amerikában, és Ázsiában is, ma már a tüzelő anyag drágasága a legesekélyebb fokra szállott: semmi sem áll annak ellene, hogy a művelt közönség bármely helyiségben közös Crematoriumokat állítson fel.

A felvilágosult országok kormányai ezek nyomán a hulla hamvasztásnak nem vetnek akadályokat, sőt miképpen fentebb vázoltuk irányában jó indulattal viseltetnek. A büntető igazságszolgáltatásnak lehettek még némi aggályai, de mióta a gyakorlat a megfelelő alkalmazkodásnak kielégítő módjait megismertette, ezen aggályok megszűntek, és így a hulla hamvasztás terjedésének útjában semmisen áll. Ez már ma csak az időnek a kérdése. Réánk magyarokra nézve a kérdés, valódi cultur-

kérdés, melylyel foglalkozni érdemes, és ha népünk a szomszédaink előitéletén túltekintve, a civilizált nyugoti latin fajok időszerű reformjai iránt érdeklődik, és azt el-sajátítja, azzal csak azt mutatjuk meg, hogy rágalmozóinknak nincsen igazok, midőn műveltségi képességünket kétségbe méri vonni. A hulla hamvasztással meg fog szünni mindazon iszonyképek fantasija, melyet az emberiség a sírban a korhadáshoz kötött. Lehetetlen lesz az élve eltemetés, és ennek borzalmai. S a facultativ hulla hamvasztásban előmenetelt üdvözölhetünk a szabad rendelkezésben és akarat nyilvánításban. Közegészségtani szempontból ezen reformálása a temetkezési módnak számos előnyt nyújt; mert ez egyöntetűvé teszi az összes emberiségnek az eljárását, hivatalos ismeretet nyújt minden egyén haláláról, kitünteti a halál okát, megszünteti a hullák ide s tova szállítását. Egy szép oldala az lesz, a melyben gátot fog vetni a keresztyénység szellemével ellenkező hiú és költséges, de a mellett rendkívül hasztalan pompázó temetkezéseknek. A hulla hamvasztás iránt érdeklődőknek és ezek terjesztőinek nem lehet ön haszonlesést szemökre vetni és így méltán remélhetjük, hogy ezen reform törekvés még olyan egyéneknek is pártfogásra fog találni, kik bár magok és hozzájok tartozóikra nézve más intézkedést kívánnak tenni; de mint toleransok a mások nézetei iránt, elfogják ismerni e reform törekvésben a közös jó célját és nem fogják előitéletből ezen nemes reformáló törekvés útját akadályokkal korlátozni, melyek úgy is a felvilágosultság jogos követelésének kritikáját ki nem állhatják, tehát az eszmét nem semmisíthetik meg.

Dr. Bartók István.

L A P S Z E M L E.

Zeitschrift für Schulgesundheitspflege. Szerkeszti Dr. Kotelmann. Kiadja Voss Leopold Hamburgban.

Régebben is hangoztatták nálunk az iskolákban a „mens sana in corpore sano“ elvét; de hogy mily kevéssé valósították és valósítják meg ma is: tapasztalhatjuk a ki népiskoláinknak sőt gymnasiumainknak levegőjét szítja, vagy padjait látja. De az orvosok rájöttek, hogy e padok, e rossz levegő, a kevés mozgás s az iskolával együtt járó más körülmények olyan betegségeket idéznek elő, melyeket aztán nem lehet kiirtani a gyerekekből: rövidlátóságot, gerinczferdüléseket stb. Tehát, hogy az iskola, magasztos hivatása mellett lényeges kárt okoz a tanulók egészségében, ha csak bizonyos dolgokban — melyeket eddig csak önkényesen, vagy a szokás szerint intézett el — az orvosi tudománytól nem kér tanácsot. Így állott elő az iskola egészségügyének kérdése, az a sok újítás a padokra, fűtésre, világításra, szellőztetésre stb. nézve a külföldön s részben nálunk is; így az iskolai orvosok intézménye.

Természetes és könnyen érthető dolog tehát, hogy ilyen viszonyok közt az iskola eddigi feladataihoz egy újabbnak is kell járulni: a tanulók egészségére vigyázásnak és hogy tanároknak, tanítóknak, igazgatóknak és iskolákat kormányzó testületeknek vagy egyeseknek köllően tájékozva kell lenni arra nézve, hogy e tekintetben mi hasznos, vagy mi káros.

Majd ha lesz iskolai egészségtanunk magyarul, ebből mindenki alaposan megismerkedhetik e tudománnyal. Addig, sőt sok tekintetben azután is, igen nagy haszonnal olvashatjuk azt a kis folyóiratot, melynek címét e czikk élén láthatni s melyet ez alkalommal röviden ismerettni akarok.

E folyóirat a jelen évvel indult meg s célja, mint

első füzetében olvasóinak elmondja: a figyelemnek a tes-fejlesztése felé fordítása, az iskolai betegségek megismer-tetése, a tanítással foglalkozóknak pedig tanácsokat adni a tanítás hygienéjéről; hogy így elérhető legyen a testi, szellem és kedély egyöntetű fejlesztése.

Rendes rovatai: Eredeti közlemények. Gyűlésekről és egyesületekről szóló, továbbá: kisebb közlések. Napi ese-mények. Hivatalos intézkedések. Személyi hírek. Irodalom.

Lássuk tehát, sorba vevén az egyes füzeteket, mi olyat találhatunk benne, a minék az iskolában hasznát vehetni, hogy így igazoljuk is egyszerismind ismerteté-sünket.

Az 1. és 2. kettős füzet eredeti közleményei közt „az egészségtanról mint tantárgyról,“ „a konstantinápolyi iskolák egészségügyéről,“ s a fiúk kézi munkája ügyében szól. A napi események közt a francia internatusok vi-dékre tételének tervét, a tanulóknak a katonai gyakorla-tokban való kiképzésének szükséges voltát s a magyar iskolai orvosok kinevezését említi. „Hivatalos intézkedé-sék“ rovatában elmondja, hogy a düsseldorfi kir. kormány rendeletére az iskolák padlózatát forró len-olajjal mázolja-k be a por ellen, egyszerismind a szellőtetésnek olyan módját alkalmazzák, mely légvonatot nem idéz elő. Itt van a schleswigi kir. kormánynak egy hirdetése, mely a tanítókat és tanítónőket útasítja, hogy a testi büntetéseket csak kivételes esetekben s csak akkor alkalmazzák, ha a büntetés más eszközei eredménytelenek maradtak sat.

Igen tanulságos része e folyóiratnak az, melyben az iskolai vagy általános egészségügyre vonatkozó művekről ad ismertetést. Ebben a füzetben a következő művekkel is-merteti meg az olvasót: az Angerstein- és Eckler-féle „Hausgymnastik für Gesunde und Kranke,“ Burgerstein Leonak „Die Gesundheitspflege in d. Mittelschule,“ Kra-meriusnak „Die leibliche Erziehung d. Jugend vom Stand-punkte der Hygiene,“ Pransek V.-nak: „Über Schulbänke oder Schultische und Sessel“ című művekkel.

A 3. füzetben Nuszbaum müncheni műépítő szól az iskola-szoba fekvéséről (a világ-tájak felé). Ismertetve van benne a bécsi egészségügyi kongressus lefolyása. Napi ese-ményei közt ott látjuk a többek közt, hogy Lübeckben a nép- és középiskolák növendékei a szabad délutánokon torna-játékokat végeznek s e mozgalom mindig jobban terjed. Igen érdekes a magunk szempontjából a müncheni Maximilian-gymnasium igazgatóságának növendékei szü-leihez küldött levele, melyben a növendékek otthoni fe-gyelmezéséről, idejük beosztásáról, rendes és az egészség szabályainak megfelelő írásra szoktatásáról, otthoni test-gyakorlatokról igen helyes tanácsok vannak, úgy hogy a közlő hozzá teszi: „Arany szavak ezek, melyeket minden szülének szívére kellene venni. Így, ha a tanulókat idejüket otthon helyesebben használnák, elmúlnék a tulságos meg-terhelés elleni sok panasz.“ A magunk szempontjából azért érdekes, mert itt, úgy látszik, nem elégszenek meg avval, hogy a nevelés a szülék kénye kedve szerint tör-ténjék, hogy a tanulót csak az iskolában szoktassák és tanítsák, a szülék támogatását csak nagyon féktelen, vagy hanyag gyermekek megzabolására híván fel, hanem tájé-kozní igyekeznek a szüléket az iskola feladatáról, de a saját hivatásukról is, erélyesen kifejezván, hogy a család-nak, vagyis a szüléknek az iskola céljaira nem gátlólag, hanem előmozdítólag kell hatni. Hány szüle van, a ki gondatlanságával mindig ellene dolgozik az iskolának s gyermeke tanulásának rossz eredményét nem önmagának, hanem a tanítóknak rója fel hibául.

A 4. füzetbe Schuppli M. a berni új leányiskola igazgatója ír egy kis cikket „Az akarat kifejlesztéséről

az isk. egészségügy szolgálatában“ címmel, melyben a tanulóknak egészségügyi dolgokban (járásra, ülésre, írás-kor való testtartásra nézve stb.) az akarat kifejtésének, folytonos, ki nem fáradó gonddal való ápolásának fontos-ságát emeli ki. Közli a szász királyi vasúti főfelügyelőség jelentésének szám-adatait a tanulók kirándulásairól. Szól továbbá iskolai kertekről, melyekben a növendékek dol-goznak is, jó levegőt is színek. „Irodalom“ rovatában dr. Pflügernek „Kurzichtigkeit und Erziehung,“ dr. Engel-hornnak „Schulgesundheitspflege“ cz. műveit ismerteti s egy olyat is, mely leányiskolákra nézve igen fontos: Schupplinak egy külön lenyomatát a berni új leány-iskola közleményeiből: „Beitrag zu den Grössen- und Wachstumsverhältnissen der Mädchen und deren An-wendung auf eine richtige Bestuhlung der Schulzimmer.“

Az 5. füzetben érdekes egy régi német iskola le-írása, mely Furtenbach Józsefnek 1649-ből való kis köny-ve után van közölve. Kisebb közleményei közt a t. olva-sóink előtt már ismerteken kívül van egy stat. kimutatás a gröningeni egyet. hallgatókról rövidlátóság tekintetében. Napi eseményei közt felemlíti dr. Wagner lipcsei tanár-nak 30 ezer márkra menő adományát beteg tanulók me-nedék helyére; említi, hogy Berlinben a jövő isk. évre játszó- és tornahelyeket készítenek a város különböző pontjain. Könyvismertetései közt Magnus-nak: „Die Jugend-Blindheit,“ Rychna F.-nek „Über Schüler-Epi-demien“ és Hürlimann F. nek „Über Gesundheitspflege an unseren Volksschulen“ című műveket látjuk tárgyal-va, mint az iskolákra vonatkozókat. Az utolsó mű Zug kan-ton iskolai állapotát ismerteti.

Ime e folyóirat első 5 füzetének tartalma. Könnyen meggyőződhetett mindenki, hogy igen sok beces és szük-séges czikk van benne az iskolák egészségügyére vonatko-zólag, s hogy megszerzése minden gymnasiumnak, vagy nép-iskolának nagyon hasznos lenne, és — minthogy ára fél-évre (6 füzetért) 4 márk = 2 frt. 50 kr. — nem is nehéz.

Dr. I. L.

Gyermeklap. Dolinay Gyula „Hasznos Mulat-tató“ című gyermeklapjának 10-dik füzetét vettük. E lap már 16 év óta áll fenn, hasznos közleményeiben, szép képeiben a serdülő fiúk és leányok örömeiket találhatják. Megjelenik díszes kiállításban egy fél ív melléklettel ha-vonként kétszer. Előfizetési ára: negyedévre 1 frt., fél-évre 2 frt. Az új félévvel új kötet kezdődik.

Ifju lányoknak Dolinay Gyula másik vállalata, a „Lányok Lapja,“ melyből hasonlóképpen a 10-ik fü-zet jött hozzánk, fiatal lányok számára van szerkesztve s már 14 éve, hogy teljesíti feladatát. Számos jeles írónő támogatja. Megjelenik képekkel s fél ív melléklettel ha-vonként kétszer. E lapból ifju lányok sok tanúságot ma-ríthatnak. Az új fél évvel új kötet kezdődik. Előfizetési ára: negyedévre 1 frt., félévre 2 frt. Kiadóhivatal Buda-pest, kecskeméti u. 13. sz. — A kiadóhivatalt pedig érte-síthetjük, hogy ezek a lapok hozzánk nem járnak rendesen.

EGYESÜLETI ÉLET.

A kolozs megyei tanító-testület bánffyhungyadi köre f. év május 26-án tartotta meg évi második rendes kö-zgyűlését B.-Hunyadon, Koleszár Lajos elnöklete alatt. A re-gbbsi rendes tagokon kívül jelen volt 10 ev. ref. felekezeti tanító, mint új tag. Szerencsénk volt Ignác Károly ev. ref. egyházmegyei főjegyző, helybeli lelkész s gondnoksági tan-urhoz is.

Folytatás a mellékletben

A gyűlés kezdete előtt nyilvános tanítást tartottak: Égeni Jolán a felső leányiskola I. osztályában Észak-Amerika szabadságharcának történetéről, Bács György az elemi fiúisk. I. osztályában a beszéd- és értelem-gyakorlat köréből a gyümölcsfákról. Szemléltetés végett bevitt egy virágzatot s egy fiatal fát, melyen látható volt a gyökér, törzsök és korona. A tanítást a bírálat teljesen sikerültnek nyilvánította.

A gyűlés az új rajzteremben a Hymnuszsal vette kezdetét, melyet a polgári iskolák énekkara Szentgyörgyi Lajos vezetése mellett énekelt el.

A szép előadást a kör tagjai általános tapssal jutalmazták meg. Az ének elhangzása után Koleszár Lajos tartá meg elnöki megnyitó beszédét, melyben üdvözlí a megjelent tagokat s kéri, hogy tartsák meg továbbra is a tanügy érdekében eddig tapasztalt buzgóságukat s folytassák azon nemes munkásságot, mely e kis testületnek már eddig is örvendétes elismerést szerzett. Örömet fejezi ki a felett, hogy a kör ereje gyarapodást nyert a kolozs-kalotai ev. ref. egyházmegye azon határozata által, mely szerint ezen egyházmegye területén ezután a ref. felek. tanítók a tanító-testület tagjai lesznek.

Jelzi, hogy mily szükséges nálunk a magyar nemzeti irányu nevelés, s hogy mily fontos kötelesség vár e téren a magyar néptanítóra. Nem kételkedik, hogy ezt a tagtársak is érik, érzik teljes mértékben s hiven fogják teljesíteni ezután is kötelességeiket, azzal a lelkesedéssel, melynek már annyiszor adták jelét. Ezzel a gyűlést megnyitja. A megnyitó beszédet a gyűlés éljenzéssel fogadta.

A tárgysorozat rendén elő került a központi választmány által megvitatás végett kiküldött következő tétel: „A hangjegy szerint, vagy a hallás után való énektanításnak van-e helye az elemi népiskolában?”

E tételt, mivel mostanra programmunk már meg volt állapítva, a szeptemberi gyűlésre tettük át. Előadását elővállalta Czuczsa János s ugyanazon alkalommal az énektanításból nyilvános tanítást tart Szentgyörgyi Lajos. A gyűlés további folyamán felolvastattott a kolozs-kalotai ref. egyházmegye már ismert átirata, melyet körünk nagy örömmel fogadott.

Ezután Szentgyörgyi Lajos fejtegette a következő tételt: „Van-e szükség arra, hogy a nyelvtani ismeretek közlését az írva olvasás kapcsán, tehát már az I. osztályban, megkezdjük, s ha van, mily terjedelemben?”

Szerinte az írásbeli dolgozatok gyengességének s általában a nyelvtan nem tudásának két oka van. Az egyik az, hogy a tanítók vagy csak szabályokat tanítanak írásbeli gyakorlás nélkül, vagy csak íratnak a nélkül, hogy a gyakorlatot nyelvtörvényre alapítanák. A másik oka a nyelvtani ismeret fogyatékos voltának az, hogy a tananyagot nem osztják be arányosan. Az elsőre nézve ajánlja, hogy a nyelvtani szabályokat a helyesírással és fogalmazással kapcsolatosan tanítsuk.

Az aránytalan beosztásból származó bajt úgy lehet elhárítani, ha az általa 40 pontba foglalt nyelvtani anyagot már az I. osztályban eltanítjuk s eképpen a többi osztályok dolgát megkönnyítjük.

A 40 pont között van a magánhangzók és mássalhangzók ismertetése, a szótagolás szabálya; továbbá az alany, állítmány, jelző, tárgy, hely-, idő-, ok- és módhatározó bemutatása; figyelmeztetés arra, hogy vannak a nyelvben szók, melyek a személynek vagy tárgynak a nevét nevezik meg, vannak ismét olyanok, melyek azoknak cselekvését, milyenségét vagy számát jelentik; megértetése annak, hogy mi a mondat, s hogy a szóknek van egyes és többes száma, mely utóbbit a „k” rag fejezi ki. A beszédrészeknek és mondatoknak bemutatásánál csak annyit kíván, hogy azokat a

gyermekek értelmileg ismerjék, azaz tudják megkülönböztetni a tanító kérdésére.

A kérdést, melyhez hozzá szólottak Czuczsa János, Józsa Dániel, Koleszár Lajos, Zilahi György stb. több oldalról megvitatta a kör; de végre is abban állapodott meg, hogy a miniszteri tantervben előírt anyag ez idő szerint teljesen elég s csak azt kell alaposan feldolgozni.

Ezután Kovács Dániel olvasott fel egy gonddal szerkesztett tanulságos értekezést „A kötelességérzetről.”

Majd Pentsy József „Az írás technikájához” című felolvasását hallgattuk meg.

Felolvasó jelenleg egészségügyi szempontból foglalkozik az írással s figyelmeztet, hogy ennek czélszerűtlen gyakorlása rövidlátást, hátgörbülést, mell-elferdülést idéz elő a gyermekeknél; a mit csak czélszerű padok, helyes ülés, kellő világítás, az író lapnak jó elhelyezése s a tollszárnak szabályszerű fogása által lehet megakadályozni. Az ez irányban tett kísérletek azt mutatják, hogy legczélszerűbb lenne a beírandó füzetet úgy helyezni el az asztalon, hogy annak alsó széle párhuzamosan álljon az asztal szélével, mert így a sorok párhuzamosan lesznek a szemtengelyvel, a mi a látást könnyíti s a szemre nézve nem ártalmas.

Az ülést illetőleg megjegyzi, hogy a bal kéznek csak a feje legyen fenn az asztalon, hogy tartsa az íráslapot, a jobb fekdüjkék egészen az asztal lapján; a két láb álljon egymás mellett függőlegesen lebozsátva; a test ne érjen az asztalhoz; a szem legyen kellő távolságban az írólaptól.

A toll a jobb kézben a közép- és hüvelykujakkal tartandó; a középujj alsó ízülete a toll szára alatt érjen ki; a kéz nyugodjék a kisujjon, a mutatóujj legyen kinyújtva felül a toll szárán, a tollszár hosszan fogandó s egy kis sé balra fordítandó, úgy, hogy a rajta levő kis lyuk balról nézve látható legyen írás közben. Az írásnál csak a kézcsukló mozogjon.

A gyűlés felolvasót megéljenzte s egyszersmind felkérte, hogy bocsássa e munkáját az elnök rendelkezése alá, oly czélből, hogy az elnök közelebbi megismerés végett köröztesse a tagok között. Az értekezésben távolsági és szögmeretek is fordulnak elé, melyeket a kör tagjai csak tüzetesebb megvizsgálás után bírálhatnak meg egy közelebbi gyűlésen.

Ezután jött volna a Zilahi György felolvasása, de ezt időhiány miatt a jövő gyűlésre tettük át. Ugyanezen közelebbi gyűlésen a földrajz rajzoltatva tanításának módszerét nyilvános tanításban be fogja mutatni Czuczsa János.

A gyűlést egy egyszerű közeled követte, melyen 34-en vettünk részt s a többek közt a kör elnök a tanfelügyelő urat, Ravasz György a gondnoksági elnök urat felköszöntötte. Ebéd után még tánc is fokozta a vidám hangulatot. Végre azzal a kíváncsággal mondtunk bucsut egymásnak, hogy egészségben érjük meg a viszontlátást.

Mező Dániel, köri jegyző.

I R O D A L O M.

Számoló kockák használata a népiskolai számtan tanításnál gyakorlati tanmenettel. Számtani vezérkönyv, a tanulók és tanítók túlterhelésének ellenszerül ábrákkal. I. II. osztály tananyaga. Irta Józsa Sándor, el. és polg. isk. tanító. Gyergyó-Ditró. Ára 1 frt. 40 kr.

Miđön a fentjelzett műről megemlékezem, úgy hiszem háromféle kötelességnek teszek eleget, u. m.:

a) A magyar tanítóképzők iránt, mert a tanítóképzők és a magyar tanítás között szorosabb kapocs csak úgy jöhet létre, ha ez intézet tanárai tudomást vesznek arról, hogy

volt jelesebb tanítványaik a nyert módszertani ismereteket az élet viszonyainak hatása alatt mennyiben használhatták fel, vagy mennyiben és miért kellett a képző-intézetben kijelölt ösvényekről letérniök. Ezeknek számbavétele által a képezde és a tanítóság kölcsönös hatással lesznek egymásra és e körülmény a tanügy tökéletesedésének legekleltásabb eszközévé válik;

b) kötelességet vélek teljesíteni e mű bemutatása által a tanügyi haladás iránt, mert meg vagyok győződve róla — s a tapasztalat már többször igazolta ezt — hogy Józsa Sándor számtani módszerével rövidebb idő alatt, kevesebb erőfeszítéssel, sokkal biztosabb eredményt lehet felmutatni ez a tudomány tanításában, mint a Grube, Hentschel, Rüegg s az czekek nyomán készült különben jeles magyar művek bemutatása mellett, már pedig ez nem kis jelentőségű dolog ám, ha meg-gondoljuk, hogy a legtöbb iskolában a tanév 8 hónap, melyből, ha a hivatalos szüneteket, ünnepeket, a beiratkozás késedelmét, tavaszi szünetelést stb. leszámítjuk, alig marad rövid 24 hét, azaz: hat hónap.

c) Kötelességet vélek teljesíteni a magyar tanítóság iránt, mert oly müre hívom fel figyelmüket, melynek vezérfonala mellett munkájok meg fog könnyülni és így a kiadott ár meg lesz térítve kamatostúl.

Előre kívánom bocsátani, hogy Józsa Sándor művében sok minden olyan elvekkel szakított, melyek a képezdekben és különben köz-kézen forgó e fajta művekben, mint elfogadott igazságok jó hírre emelkedtek, és ez első tekintetre feltűnő merészség a választott tanrendszer, tanmód és szemléltetési eszközökben leli magyarázatát és igazán helyes indokolását.

a) Mint tudjuk, a számtantánításhoz rendszeren többféle szemléltető eszközt ajánlanak az auktorok; Józsa ezekkel el-lentébe csupán egyféle segédeszközt alkalmaz, kockákkat. És igaza van benne, mert a számtan tanításnál a fődolog az, hogy a gyermekek mindenképp tiszta fogalmat szerezzenek a számokról; ha ez meg van adva, akkor a számegyedeknek összevetése többé nehézséget nem okozhat, a minthogy úgy is van. Ámde, ha a fogalomszerzés céljából golyót, pálczikát, babot, kavicsot, pontot, vonalakat stb. stb. összehordunk, akkor a jelzett tárgy lehetetlen elérni, mert a gyermek figyelme e sokféle tárgy tarka vegyülete által meg lesz zavarva; inkább a tárgyak homályos képei tapadnak oda a tabula razára, a számok fogalmai nem válhatnak ki és így a gyermek mindig, vagy legalább is évek hosszú során át tétovázó lesz a számolásban. Csak egy eszköz kell, melynek istápolása mellett eredményhez lehet jutni, ez idő kiméltést is eredményez. Józsa eszköze ezt bizonyítja. Ugyanez áll a miveletek érzékeltetéséről is.

b) Józsa S. pl. az összeadásnál (ugy a többinél is) előbb elvégzi a szóbeli miveletet, s ha ezzel tisztában van, csak azután tér át a számjegyekkel való számolásra, a mi azt eredményezi, hogy az írásbeli mivelet nagyon könnyüvé válik s midőn erre áttért, többé nincsen szükség érzékeltetésre.

c) A legtöbb vezérkönyvben a mint az egy, kettő, három stb., vagy legjobb esetben a tiz fogalmát megadták illető írók, a számjegyeket is azonnal iratni kezdik már az első osztályban; mások ismét vonalakkal, pontokkal, apró körökkel (Rüegg) is végeztetik a négy alapmiveletet. Józsa ezekkel ellentétben jelégül vette föl, hogy „a számtan nem tanítható sikeresen írva-olvasás módjára.“ E jeléghez híven pl. az első osztályban a számjegyeket csak a tananyag szóbeli teljes feldolgozása után ismerteti meg — év vége felé, s akkor is csupán a helyes leírásra szorítkozik; pontokkal, körökkel, vonalakkal pedig miveleteket nem végeztet, sőt a miveletek jeleit (+, —, ×, :) sem ismerteti meg. És itt is igazat ad neki a logika és a gyakorlati tapasztalat, mert ha a számok fogalmának (egy, kettő, három stb.) kép-

zésekora ama számok jegyeinek leírására is rögtön, vagy igen korán rákényszerítik a gyermeket, akkor ennek agyában nem az egy, kettő, három stb. elvont fogalma, hanem a számjegyek az ő: girbe-görbe alakjokkal vésődnek be, ezeket képzeli szóbeli számolás közben is maga előtt a levegőben a gyermek, mi önként érhetőleg megakadályozza a gondolkodva számolást. E téren tehát Józsa nagyon tapintatosan a miniszteri tantervhez tért vissza, melytől pedig a vezérkönyv írók nagyobb részben mind eltértek, a nélkül, hogy alkalmas szemléltető eszközeik és tanrendszerük gyakorlatiassága ezt igazolta volna. Józsa ez eljárásával ismét egy adattal szolgál arra nézve, hogy a túlterhelés oka nem a miniszteri tantervben, hanem a módszerben rejlik.

d) Sokan, — mint a „Magyar Tanítóképző“ néhány számában megjelent cikkek is igazolják, — a fél, kettő, három stb. vagy is az egy részeinek ismertetését azonnal megkezdik, mihelyt az egy, kettő, stb. számfogalmát megadták. Józsa S. az egészek részeit csak a második osztály osztási anyagánál veszi elő, s ott is csak fogalmát adja ezeknek és nagyon helyesen, mert az olyan korai tulkövetelések soha jót nem szülhetnek, avagy mire való volna untig banguoztatni, hogy egyszerre csak egy nehézséget kell a gyermek elébe állítani! stb. .

Általában a tananyagnak részenként egymás után következő elrendezésében a fokozat oly pontosan meg van szabva, hogy a gyermek elé nehézség nem is gördülhet, egyik a másik részről foly ki. Minden mivelet egy szakaszt képez; minden szakasz végén jelezve van, hogy az ama szakaszban bemutatott anyagot, mely időben kell és lehet feldolgozni, így pl. a tanév 3 első hónapjában (mindkét osztályban külön-külön) a számfogalmak képzése és az összeadás esik; a 4-ik hónapra a kivonás, 5-ik hónapra a sokszorozás, a 6-ik hónapra az osztás, a 7-ikre a nevezett tárgyakkal való számolás (pénzek, mértékek) jönnek. Mint látható az alapismeretekre és összeadásra 3 hónapot szán szerző és ez eljárás ismét a gyakorlati tanítóra vall, mert pl. a hol október hóban veszi kezdetét a tanév, bizony e hó 20-áig tanításról hiában álmodunk: december hóban meg közbe jó a karácsonyi szünidő. Így a viszonyokat szerző tekintetbe vette, hogy az idővel számolhasson. Más oldalról itt ismét kitűnik, hogy ha az alap jól megvetetik, a későbbi haladás vigabban megy. A még fennmaradt idő tartalékul arra van számítva, hogy ha esetleg valamely miveletnél nem várt okokból hosszasan kellene időzni; a hiány e fenntartott időből (május) pótolható legyen.

Józsa művében új számoló állvány szerepel, mely 2 drb. fogas- és 5 drb. sima léczből áll. Szemléltetési eszközök: egyes kocka, ötös kocka, tizes kocka, (1 százas kocka) és osztáshoz való szétszedhető kocka. Ezeken kívül 3 vaspálczikát is alkalmaz, melyek egyenként 10 egyes kocka hosszúságának felelnek meg, úgy 10 drb. decimétert is csatolt ezekhez. A miveletek tanítását oly könnyed, egyszerű és meglepő módon végzi, hogy a tanítónak nagyon kevés beszélni valója marad, s az volna csoda, ha a gyermek elvétené. Így van ez nemcsak mindenik szakasznál, de a fogásoknál is. Az e műben látható tanrendszert, tanmenetet, szemléltetési módokat más művekben hiába keresnők. Az irány világos, egyszerű, magyaros, a szöveget rajzok kísérik mind végig. Szerző első személyben beszél, vagyis mintegy gyakorlatilag tanít az olvasó előtt. A fokozat A, B, C pontok változásai által a gyermek érdeklődése mindig ébren tartatik. E mű, melyet már a fővárosban is használatba vettek, s mely tudomásom szerint ajánlott mű, a népiskolai számtan tanításban korszakot fog alkotni, s kívánatos, hogy szerző a következő osztályok tananyagának feldolgozását is minél hamarabb bocsássa közkinccsére; a tanügy sokat fog nyerni általa.

Borka Lajos.

Zajzoni Rab István csángó költő emlékünnepe. A költő szülőházának emléktáblával való megjelölése s arcképeinek leplezése alkalmával rendezte a brassómezei hivatalos tanítótestület 1887. évi szeptember 14-én Zajzonban tartott közgyűlésén. Ára 15 kr. Kiadja a brassómezei hivatalos tanítótestület. Brassó, Alexi könyvnyomdája. 1888.

Ez a czíme annak a kis füzetnek, melynek tartalmát teszik: Emlékbeszéd, Koós Ferencztől; Zajzoni Rab István életrajza, Végh Mátyástól; Beszámoló, Biró Vinczétől.

Ujabb jelét látjuk e kis műben azon egyszerűségnek s nemes buzgóságnak, mely a brassómezei tanító-testületet, Koós Ferencz derék tanfelügyelővel élén, áthatja, lelkesíti. Az a dicsfény, melylyel az ünnepély rendezők a korán elhalt fiatal költőt körülövezték, nem hagyja megvilágítás nélkül magukat a hazafias szellemű ünneplőket sem.

Z. Rab István Zajzonban született 1832-ben s utódja egy régi családnak, melynek egyik tagja a török uralom idejében kitűnő hőse volt Zajzon községének, de egyszer török fogságba esett, a honnan gazdag rokonai csak úgy tudták kiváltani, hogy mindenöket reá áldozták.

Ekkor nyerte a család a Rab vezeték nevét.

Rab István tanulókat Zajzonban kezdette s Brassóban, Pesten és Bécsben végezte be. Szülői szegények voltak, semmivel sem segíthették, minélfogva mindig maga erején tartotta fenn magát. Apja kívánságára papnak készült s hallgatta is a teológiát, de több kedve volt a költői munkássághoz s azért abban hagyta a papi pályát. Kiváló tehetséggel s lan-kadatlan szorgalommal sokat tanult. Tudott németül, olaszul, francziául, albanul s meg kezdte tanulni a török és arab nyelvet s az orvosi tudományt azon szándékkal, hogy keletre utazik a magyar nemzet őstörténetének kutatása végett. A Kőrösi Csoma Sándor példája lebegett szeme előtt.

Költeményeinek motivumait a gyermeki hála, haza- és szabadságszeretet képezik.

Szabadságszeretetéért, melynek a Bach-korszakban hol a mult leple alatt, hol allegorikus alakban, hol nyíltan többször adott kifejezést hangulatteljes költeményeiben, 6 hónapig fogságot is szenvedett. A börtön nemcsak tervét hiúsította meg, hanem egészségét is aláasta, annyira, hogy lassu sorvadás után 1862-ben, 30 éves korában meghalt. Koós Ferencz tanfelügyelő hozta indítványba, hogy jelöljék meg emléktáblával szülőházát Zajzonban s festessék le arcképét a zajzoni iskola számára, buzdításul a község és vidéke lakosainak s jelül az utókor kegyeletes megemlékezésének.

Ez immár meg is történt. Az első 44 frt 50 kr gyűjtést Bede Dániel hosszufalusi igazgató eszközölte. Most az a czejlja a tanító-egyesületnek, hogy az eddig begyűlt adományok maradványából s e kis füzet elárusításából bejövő összeget egy a Rab István nevére teendő alapítványra fordítsa.

Ugy czejljéért, mint érdekes tartalmaért ajánljuk t. olvasóink figyelmébe.

Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) könyvkiadó a nála megjelent könyvek közül a következőket küldötte meg nekünk:

1. **Tanulók olvasó-tára.** Elischer József kir. tanácsos és tankerületi főigazgató közreműködésével szerkesztik **Dr. Jancsó Benedek** és **Dr. Boros Gábor** középiskolai tanárok. 4-ik füzet. Szemelvények Balassa Bálint költeményeiből. Budapest. 1888. Ára 20 kr.

Továbbá az 5-ik füzet ugyanazon árban. Szemelvények Trefort Ágoston emlékbeszédeidől.

2. **Alsófoku kereskedelmi iskolák olvasókönyve.** Első rész. Az I. oszt. számára szerkesztette **Dr. Gyulai Béla.** Második kiadás. A m. kir. vallás és közokt. miniszte-

rium által engedélyezett tankönyv. Budapest, 1888. Ára 60 kr.

3. **Gazdaságtan a legszükségesebb háztartási és kertészeti ismeretekkel.** Polgári és felsőbb leányiskolák számára a legujabb miniszteri tantervek alapján írták **Dobóczy Jajos** és **Peres Sándor.** Budapest, 1888. Ára 50 kr.

4. **Az állategészségügy rendezéséről szóló 1888. VII. törvénycikk jegyzetekkel s magyarázatokkal ellátva.** Budapest, 1888. Ára 40 kr.

5. **Az 1888. évi törvények gyűjteménye zsebkiadásából a második füzet jegyzetekkel és magyarázatokkal.** E füzet magában foglalja a VI—XII. törvénycikkeket, melyek az 1888-ik évi áll. költségvetésről, az állategészségügy rendezéséről, a kisujszállítás-dévványa-gyomai vasutról, a budapesti kir. ítélő táblánál kisegítő bírák alkalmazásáról s a tenger alatti kábelekről szólnak. Ára 40 kr.

Ajánljuk ezen műveket olvasóink figyelmébe.

A brassói m. kir. állami elemi és polg. iskolák 1887—88-ik évi XIII-ik értesítőjét szerkesztette Orbán Ferencz igazgató. Elöl egy csinos értekezés „Az egészségügyi oktatás a polgári leányiskolában“ czímen, Geőcze Saroltától. Az iskolák a következők:

Öt osztályu elemi fiúiskola a belvárosban, tanulóinak száma év elején 204, év végén 185. Négy osztályu elemi leányiskola ugyanott; tanulóinak száma év elején 182, év végén 173. Négy osztályu elemi vegyes iskola a Bolonya külvárosban; tanuló év elején 165, év végén 141. Négy osztályu polgári leányiskola; tanuló év elején 101, év végén 85. Polgári fiúiskola a IV-ik osztálylyal; a tanulók száma év elején 13, év végén 13.

Az iskolai takarékpénztárba betett az elemi iskoláknál 110 növendék 258 frt. 38 krt; ebből a betevők kivettek 108 frt. 10 krt, benn hagytak 150 frt. 28 krt. A polgári I iskolánál 25 tanuló betett 49 frt. 59 krt; ebből kivettek 22 frt. 99 krt, benn hagytak 26 frt. 60 krt.

A könyvtár 320 műből áll.

Egy-egy tag év folytán átlag 16 művet olvasott át. A polg. fiúiskola e tanévvel megszűnik. E helyett létesült 1884—5-ik isk. éven kezdve a főreáliskola, a közép kereskedelmi iskola és a közep ipariskola. A tanítók és tanítónők száma a hitoktatókon kívül 25. A vizsgálatok kezdődtek május 27-én s végződtek június 22-én.

Olcsó, eladó könyvek. A hódmezővásárhelyi ev. ref. főgymn. könyvtárának többszörös példányairól jegyzék jelent meg. A venni kívánók folyamodjanak Dr. Imre Lajos tanárhoz Hódmező-Vásárhelyt.

A budapesti ágostai hitv. evang. magyar-német gyülekezet nép- és polgári iskolájának értesítője az 1887—88. tanévről. Igazgató Falvay Antal. Elöl egy terjedelmes értekezés a „Család és iskola“ czimű tételről, Luttenberger Ágosttól. Az iskolák a következők: elemi fiúoszt. I., II., III., IV.; elemi leány oszt. I., II., III., IV.; elemi vegyes oszt. I., II.; polgári leány oszt. I., II., III. Tanító van 13, tanítónő 6. A tanulók száma év elején 727, év végén 702. Tandíjból befolyt 14,999 frt. A főváros adott 3000 frt segélyt. A jövő évben megnyílik a polg. leányiskolának IV. osztálya is.

Román nyelvtan. Moldován Gergely kolozsvári egyet. tanár román nyelvtant és irodalom-történetet írt. A mű 10 nyomtatott íven f. év auguszt. 15-én jelenik meg Kolozsvárt. Ára 1 frt

V E G Y E S E K

— **Olvasóinkhoz.** A f. évi július és augusztus hónapi nagy szünet előtt ez utolsó számunk. Lapunk következő száma f. év szeptember 15-én jelenik meg. Reményünk van, hogy akkor sorát kerithetjük azon számos dolgozatoknak, melyek hozzánk beküldettek és közlésre várnak. A hátralékos előfizetések beküldését ismételve is kérjük. Ezeknek késedelmes beküldése akadályoz abban, hogy fél éves mellékleteket adhassunk. Vajha a következő tanévben ne lenne sok gondunk az anyagiakkal; mi igyekeznünk fogunk, hogy minden tekintetben kielégíthessük a lapunkhoz fűzött reményeket.

— **Közvizsgálat.** Éjszaki Károly vasuti főfelügyelő, gondnoksági elnök értesítése szerint a helybeli üzletvezetőség által alapított kolozs-baraki iskolának f. tanévi vizsgálata július 5-én lesz. E vizsgálatra minden évben számosan szoktak kirándulni Kolozsvárról. E czélból az előzőeken üzletvezetőség az idén is külön kedvezményes vonatról gondoskodik.

— **Felmentés a népfelkelői kötelezettség alól.** Kiss Sándor kolozsvári kereskedelmi akadémiai, dr. Ferenczi Zoltán polgári fiúiskolai, Kolozsvári Albert II. közs. elemi népiskolai, Koleszár Lajos bánffyhungyadi áll. el. és polgári iskolai, továbbá Bányai Lajos mákói közs. el. iskolai igazgatók a népfelkelési kötelezettség teljesítése alól, mindaddig, míg nélkülözhetlenségük állásuknál fogva indokolt, felmentettek.

— **Felvétel a kolozsvári állami tanítóképezdébe.** A tanítóképezdébe felvétetik minden oly ép testű növendék, a ki 15-ik életévét már meghaladta s az anyanyelv, számvetés, földrajz és történelemben legalább annyi jártassággal bír, a mennyit a gymnasium, reál-, vagy polgári iskola négy alsóbb osztályaiban tanítanak és ezt vagy nyilvános iskolai bizonyítvánnyal, vagy felvételi vizsgálattal igazolja. A folyamodvány a tanítóképezdei igazgató tanácsához intézve, a) keresztlevelel, b) iskolai bizonyítvánnyal, c) testi épségről és védhímlővel való beoltásról szóló orvosi bizonyítvánnyal, és a kik állami segedelemre szorultak, azok részéről d) hiteles és kellően kiállított szegénységi bizonyítvánnyal felszerelve f. évi augusztus 20-ig, mint zárnapig, alólirotthoz adandó be. A folyamodványban a kérelmező lakása (község és utolsó posta) tisztán kiirandó. Bélyegtelen kérelmek és okmányok csak szegénységi bizonyítvány alapján fogadtnak el. A tanítóképezdében a tanfolyam 4 éves; a tanítás teljesen díjmentes. Helyiség hiányában bennlakás és bennétközés nem lehet, a szegénysorsu és segélyre érdemes növendékek ösztöndíj czimen havonkénti pénzsegélyben részesíttetnek. A tanév szeptember 3-án nyitattik meg. A javító és felvételi vizsgálatok ideje szept. 1., 2. Paal Ferencz, igazgató.

— **Felvétel a kolozsvári állami tanítónőképezdébe.** A vall. és közokt. miniszter 1887. június hó 18-án 8304. sz. a. kelt rendeletével az áll. tanítónőképezdebe való félévelti következőképen rendeli el: Az áll. tanítónőképező I. osztályába féléveltetnek a 14-ik életévüket betöltött, egészséges testalkatu oly leányok, kik a polgári iskola négy osztályát, vagy felsőbb népiskola két osztályát legalább általános jó sikerrel végezték. Az intézetbe lépni szándékozók tartoznak a tanítónőképező igazg. tanácsához intézett kérvényhez a következő mellékleteket csatolni: a) keresztlevelet, illetve születési bizonyítványt, b) iskolai bizonyítványt, c) a legutolsó időből keltezett hiteles orvosi bizonyítványt, d) egy nyilatkozatot folyamodó részéről, hogy a képzőintézet tanfolyamainak bevégezése után valóban a tanítónői pályára kíván lépni, e) az esetben, ha folyamodó államsegélyt óhajt nyerni, egy legújabb keletű és az illető hatóság által hivatalból kiadott szegénységi bizonyítvány szükségeltetik. Szegénységi bizonyítvány hiányában a folyamodványra 50 kros s a mellékletekre 15 kros bélyeg teendő. A féléveltelre folyamodók kérvényeiket saját megyéjük kir. tanfelügyelőjéhez július 15-ig, mint határnapig, tartoznak

benyújtani, ki azokat augusztus hó 1-ig ezen megye kir. tanfelügyelőjéhez átteszi. Azon kérvények, melyeknek mellékletei a fent kitett kellékeknek meg nem felelnek, elutasíttatnak; a kiknek kérvénye azonban a kellékeknek megfelel, azok a félévelti vizsgálatra külön meghívót kapnak. A félévelti vizsgálat f. évi szeptember hó 3-án d. e. 8 órakor és a következő napokon fog megtartatni. A vizsgálat írásbeli és szóbeli. Az írásbeli vizsgálat tárgya: egy magyar nyelvtani és egy számtani dolgozat. A szóbeli vizsgálat tárgyai: 1) magyar nyelvtan, főtekintettel a nyelvtanra és a szóbeli kifejezés szabatos voltára; 2) számtan, főtekintettel az egész és törtszámokkal való miveletek értelmese és öntudatos alkalmazására; 3) hazai történelem és földrajz alapvonalai. A ki az írásbeli vizsgálaton elégtelen osztályzatot nyer, az szóbeli vizsgálatra nem bocsáttatik s ennél fogva föl nem vehető. Bennlakásra féléveltet növendékek 200 frt tartásdíjat fizetnek egy tanévre, a mely összeg a nagymélt. vall. és közokt. miniszter urnak 1880. évi 16.926. sz. a. kelt rendelete szerint félévenként előre fizetendő. A bennlakó növendékek tartoznak az intézet által előírt ruhaneműek kivételével, melyekről külön jegyzéket kapnak, teljes ágyfelszerelést is magukkal hozni (az ágytakaró kivételével), továbbá evő és mosdó készletet. Minden fehéreműt és egyéb ruhadarabot tartozik a növendék teljesen kiírt (vegytintával) vezetéknevével megjegyezve behozni. Külön tandíjat a növendékek nem fizetnek. Az igazgatóság.

— **Új iskola Kolozsmegyében.** A kis-sebesi bányatelepen, a telep munkásainak gyermekei részére iskola fog nyilni a következő tanév elején, szeptemberben. E hó 17-én a helyszínen értekeztek e tárgyban az erd. magyar közművelődési egylet kiküldöttei (Dr. Haller Károly, Bartha Miklós és dr. Hegedüs István), a kir. tanfelügyelő, a b.-hunyadi főszolgabíró, Berkes Samu vasuti mérnök, a telepen dolgozó Glasner és Eibenschütz czég képviselőjével Mansberger Somával. Az értekezleten a czég képviselője annak nevében a létesítendő iskolának iskolahelyiséget, tanítói lakot, kertet, belső felszerelést, a tanítói fizetéshez évi 100 forintot és a tüzeléshez évenként 20 köbméter tüzfát ajánlott fel. — Kir. tanfelügyelő pedig ígéretet tett, hogy a vall. és közokt. miniszternél kieszközli a nyilvánosi jogot, valamint kérni fogja taneszközökkel való ellátását és segélyezését. A közművelődési egylet kiküldöttei annak nevében 250 frtot ajánlottak fel a tanítói fizetéshez. Ezen kívül a tanítóért a nyugdíjintézetbe fizetendő illetéket, valamint a vállalkozókkal együtt a tanítói fizetéshez járulás arányában szükséges ötöd évi 10%-os pótlék fizetését szintén az egylet hordozza. Neve lesz: „Az erdélyrészi magyar közművelődési egylet népiskolája.“ Minden intézkedést megtesznek, hogy az iskola szeptemberben megnyitassék, az e czélra bemutatott épületben, mely helyett a czég a jövő év folyamán egy minden tekintetben megfelelő iskolai épületet emel.

— **Váradi alapítvány a „szegény tanulókat segélyező egylet.“ben.** A kolozsvári községi népiskolák tanító-testülete határozatából mindkét közs. népiskolánál, a tanévet egy kis ünnepély rendezésével zárták be. Az I. községi iskola jun 19-én, a II. jun. 21-én. Belépti díj tetszés szerinti adakozás volt, egy, a szegény tanulókat segélyező egyesületben, néhai Váradi Károly kir. tanfelügyelő emlékére teendő alapítványra. Mindkét helyen szép összeg gyűlt be e czélra.

— **Helyreigazítás** Lapunk közlebbi 11. számában az irodalmi rovatban „küldemény“ helyett „küldvény“, „intézmény“ helyett „intézmény“ olvasandó, Szerk.

TARTALOM: Az öszszefüggő gondolkodás műveléséről a népiskolában. (Vége.) Zajzon Dénes. — A vallás tanítás kezdete az ipariskolában. Tóth Tamás. — A kedélyről. Albert Károly. — Tárca: A halottak megégetéséről. Dr. Bartók István. — Lap szemle: Zeitschrift für Schalgeseundheitspflege. Dr. J. L. — Egyesületi élet. — Irodalom. Könyvismertetés. — Vegyesek.